Никита Бакшани

СИНДРОМ ЧИТАЛАЧКОГ БИНЏОВАЊА

Ако сте попут мене, испланирате да легнете у неко разумно време и у пола четири ујутру затекнете себе како на телефону читате чланке о темама у распону од расно мотивисане неједнакости до тога зашто писци прећуткују изворе прихода и да ли је истина да Тејлор Свифт нема пупак. Онда се пробудите – после три, четири или много више сати – и не сећате се ничега што сте прочитали.

Дневно прочитам двадесет чланака у просеку, а да ни за једним од њих нисам активно трагала. Пријатељ ми пошаље чланак о културалној апропријацији индијског маслаца, а линк на тој страници ме доведе до линка на следећој, и одједном читам дугачки есеј о историји британске Источноиндијске компаније, преко којег долазим до чланка о трговини – прецизније речено, пљачки – драгог камења. Док седим у подземној железници, читам књиге на ајфону, а када ме услуже, заплет тих књига се такорећи измеша са заплетом из мог живота. Ко то није волео да иде код зубара, инспектор Поаро или моја пријатељица Беки?

Николас Кар је 2008. године објавио у *Атлантику* чланак „Да ли нас Гугл заглупљује?“, који је постао толико познат да је заслужио и властиту страницу на Википедији. У њему се тврди да обиље информација које пружа интернет умањује нашу способност да стварно разумемо шта читамо. У сваком чланку написаном о чланку који сам нашла спомиње се и овај навод: „Сада мој ум очекује да упијам информације на начин на који се оне дистрибуирају мрежом: брзим струјама електронских честица. Некада сам био скуба ронилац у мору речи. Сада клизим по површини попут лика на воденом скутеру.“

Можда је Кар морао да батали своја ронилачка пераја зато што је море постало исувише велико и пренасељено да би се било шта видело. Када се дневно сретнете са толико реченица, колико год оне биле добро конструисане, интелигентне и наизглед упечатљиве, како можемо да запамтимо било коју интелигентну мисао ако се хиљаде њих боре за нашу пажњу?

У извештају Универзитета Калифорније из Сан Дијега из 2009. указује се да просечан Американац дневно прочита 100.500 речи – СМС-ова, мејлова, објава на друштвеним мрежама, титлова, реклама – и то су подаци за 2008. Подаци које је сакупила компаније „Лајкхек“ говоре да просечан корисник друштвених медија дневно „чита“ – или можда само кликће – 285 различитих садржаја, односно отприлике 54.000 речи. Ако је то истина, онда ми сваки дан прочитамо роман нешто дужи од *Великог Гетсбија*.

Наравно, реч „читати“ се овде користи у прилично разблаженом значењу. Текст можете помно прочитати или прелетети очима – и једно и друго се и даље сматра читањем. Разговарала сам са писцем и гутачем књига Џоном Шерманом о његовим читалачким навикама. „Понекад, када кажем да читам чланак“, каже Шерман, „ја заправо

читам твит о том чланку." Тешко да је у томе једини. Користећи информације добијене анализом података фирме „Чартбит", Фахрад Манџу је у часопису *Слејт* написао да постоји веома слаба повезаност између тога колико дубоко је читалац скроловањем ушао у чланак и када је поделио чланак на Твитеру. Чињеница је да ће људи чешће твитовати линк за чланак који нису прочитали. „Има толико садржаја, са великим С, и много тога се преклапа", каже Шерман. „Мање је времена потребно да се реагује на идеју него на комплетни аргумент."

Још мање је времена потребно да се реагује на идеју или аргумент с нечијим чланком. Јеси ли прочитао ово? Нисам, али је слично ономе што сам прочитао на другом месту. За овај разговор можда нема боље илустрације од скеча из телевизијске серије *Портландија*, у којем Фред Армисен и Кери Браунстин, док разглабају шта је ко читао, почињу да цепају листове из часописа и трпају их у уста, а када претрче преко улице да зграбе телефонски именик, удари их аутомобил. „Хеј, зар не умете да читате?", урла на њих возач.

Читање је нијансирана реч, али најчешћа врста читања је вероватно читање као конзумирање – читање да би се дошло само до информације, посебно на интернету. Информације која никако неће постати знање, осим ако се не „залепи".

* * *

Природна склоност ка пророчанствима о смаку света учинила је да се сетим цитата из *Сто година самоће*, када град Макондо погоди таква пошаст да становници заборављају имена људи и предмета са којима имају посла. Чак и ако пишу подсетнике, попут цедуље на којој стоји реч „крава", коју потом залепе на животињу, они заборављају чему им она служи. „Тако су наставили да живе у стварности која им је измицала, речи би их заробиле, али би се неповратно губиле када би заборавили вредност написаних слова."

Необично ми је да сам запамтила одломак из књиге коју сам прочитала пре осам година, али не и тврдње аутора из чланка о Исламској држави од пре недељу дана. После малог истраживања на мојој е-књизи не могу више у миру да читам ни предсказања о смаку света јер иако су е-књиге смањиле количину штампаних књига које видимо, нису умањиле количину књига које заправо прочитамо. У ствари, према извештају истраживачког центра Пју у којем се упоређују навике читалаца електронских са читаоцима штампаних књига у 2011, просечан читалац е-књига годишње прочита 24, док се читалац штампаних књига зауставља на 15 примерака.

Ако корисници е-књига више читају, постоји ли онда могућност да они задрже у себи више информација? Према студији Ерика Вестлунда са Универзитета Карлштат у Шведској, није тако. Вестлунд је окупио осамдесет и двоје добровољаца за тест читалачког разумевања. Оба теста су рађена онлајн, али је једна група читала пагинирани документ, док је друга група имала документ са континуираним скролом. Сваки учесник је после читања урадио тест краткотрајног памћења, у којем је требало да се присете низа бројева који су им светлели на екрану или редоследа карата које су им показиване. У обе групе су подједнако добро урадили тест читалачког разумевања,

али они који су читали документ са скролом имали су слабију пажњу и лошији тест памћења. По Вестлунду, скроловање „заузима менталне ресурсе који су могли да се искористе за разумевање текста [у довољној мери да се запамти]“.

Док скролујемо, очне јабучице нам праве путању у облику слова „F“. У истраживању саветника за корисност данског веба Јакоба Нилсона тврди се да када људи читају на интернету, очи им се најпре померају преко целе странице екрана, а потом само преко пола странице док скролују, а на крају једва и да прелазе преко странице. Многи веб-сајтови су прилагођени овом „F“ обрасцу читања којим се, када се мало боље размисли, прелази отприлике половина текста.

Маја Салавиц у *Тајму* пише да је пејзаж текста – који је израженији у папирним књигама – кључан за памћење прочитаног. Способност навигације кроз књигу и враћања до одређеног места у њој лакша је ако можемо да се присетимо броја странице, или разлике између тежине књиге на десној и левој руци, или да ли је дата реченица била при врху или дну странице. Ако бисмо штампане књиге читали према истом „F“ обрасцу, пропустили бисмо кључни детаљ заплета или неки посебно разбокорен језички израз.

А управо је књига Ентонија Дора *Сва светлост коју не видимо* (*All the Light We Cannot See*) од оних у којима вам може промаћи таква разбокореност. Роман је провео четрдесет и осам недеља на бестселер листи *Њујорк тајмса* и био је у најужем избору за Националну књижевну награду 2014. Поглавља су екстремно кратка, по највише три странице, што (барем овом) читаоцу даје утисак да прича тече веома брзо. (Дор је такође сарадник овог магазина.) У интервјуу за часопис *Пауелс*, Дор каже: „Моја проза уме да буде густа. Волим да гомилам детаље. Волим да описујем... Знам да је то захтевно, тако да је ово можда нека врста пријатељског геста. Као да читаоцу кажем: ‘Знам да овде има више лирике него што 70% америчких читалаца жели да види, али ту је и маса белог простора да се опоравите од ње.’“

Другим речима, лепе реченице захтевају стрпљење које модерни читаоци нису у стању да поклоне речима.

* * *

Читање је вишеглава звер. Можда није добра основа за негативан суд то како човек одлучи да прочита неки текст, али је могуће да се скроловањем по браузерима и е-књигама – за разлику од читања са папира – производи „ефекат погрешне информације“. Њега ми је описала Меган Саломон са Универзитета Нортвестерн као феномен у којем људи примају информацију за коју знају да је погрешна, али је касније ипак користе.

У њеном истраживању, од студената добровољаца се тражило да читају текстове пуне општих места, као што су „Пацифик је највећи океан на свету“ или „Томас Едисон је изумео сијалицу“, између којих су намерно биле уметнуте нетачне тврдње, као што су „Атлантик је највећи океан“ и „Бенџамин Френклин је изумео сијалицу“. Слично истраживању Вестлунда, добровољци су потом подвргавани тестовима памћења, у којима су им постављана питања о чињеницама из текста. На питања из општег знања

о највећем океану на свету и изумитељу сијалице, добијено је између 20 и 30 процената погрешних одговора. Имајмо на уму да су учесници били студенти једног од двадесет врхунских универзитета у земљи.

„Ово је посебно лоша вест ако знамо да је дугме за 'ретвит' толико близу", каже Меган Саломон. „Није никаква реткост да лако и брзо ширимо информацију коју пре тога нисмо чак ни критички вредновали."

Учесници њене студије су били у стању да уоче своје грешке једино када су им доделили црвена наливпера помоћу који су могли да уносе исправке у текст. Не би стога требало толико да чуди што дигитални урођеници – студенти који су одрасли са лаптопима у учионицама – на америчким универзитетима показују склоност ка читању штампаних књига. Они као предност наводе могућност да пишу белешке по маргинама, да савијају странице по угловима. Студент треће године Купер Нордкист за *Вашингтон пост* каже: „Не могу да замислим да читам или разумем Де Токвила у електронском облику."

Неколико студија истраживачког центра Пју на које се позива чланак у *Вашингтон посту* показује да се штампане књиге највише читају у популацији између 18 и 29 година, а иста узрасна група у великом броју користи и јавне библиотеке. „Свиђа ми се тај осећај [штампане књиге у руци]", каже у истом чланку студент Франк Скембари док чита у атријуму факултета, са смартфоном поред себе. „Волим да је држим. Неће јој исцурети батерије. Не прави буку."

* * *

Хајде да причамо о мени; хајде да причамо о нама у овој публикацији, *Морнинг њуз* (*TMN*). (Наравно, за дигиталне читаоце и кориснике друштвених мрежа попут нас, не постоји друго место на које бисмо могли да се приземљимо.)

Као млађи уредник, сваког дана у недељи сам скоро осамнаест месеци до пет изјутра подносила пет чланака – понекад чак и шеснаест – сажетих у једну или две језгровите реченице за траку вести на овом сајту. Сећам се када ми је пријатељица једном ушла у празан стан са боцом розеа да прослави моје прво место у Њујорку док сам радила на насловима. Сећам се да сам једном на њима радила на доњем лежају кревета на спрат у једном хостелу у Милану, али само зато што ме је пријатељица фотографисала у том тренутку. У то време су ми ти чланци били толико фасцинантни – како бих уопште могла да заборавим планетарну експлозију или онај скандал са коњским месом? Ипак, заборавила сам.

Можда је разлог, према Меган Саломно, то што сам те информације читала из истог извора. Копајући уздуж и попреко по интернету у потрази за добрим насловима, све више сам се ослањала не неколико добрих сајтова који ме никада нису изневерили: BBC, *Слејт*, сајт Ендруа Саливана *The Dish* који више не функционише, магазин *Еон*, *Гардијан* и још неке. Такође много чланака читам и преко RSS фида, уместо да одем на одређени сајт, тако да сви они имају исту зелену маргину и крем позадину.

Читање је често везано за контекст. Под тиме мислим да је већа вероватноћа да се сетимо извесних тренутака ако смо на месту у којем су се ти тренуци догодили. Ако

бих се сада вратила у онај хостел у Милану, сетила бих се археолошког открића да су стари Египћани више волели да блудниче лети. Што се тиче чланака које читам у свом стану или на телефону, можда би ми било теже да их се сетим јер или читам превише чланака на једном месту или превише чланака на превише различитих места. Можда је то разлог зашто многи новинари – барем један с којим сам разговарала за овај чланак – попут мене не могу да се сете шта су читали или писали у својим канцеларијама или омиљеним кафетеријама или становима, у којима стално нешто читају и пишу о томе.

Питала сам оснивача *TMN*-а, Ендруа Вомака, који је писао наслове за сајт још од 2000, може ли да наведе било који чланак који је запамтио. „Ништа што бих са сигурношћу рекао није било повезано са нашим насловима“, одговорио је. „Додуше, постоје чланци и објаве које сам читао онлајн и које сам запамтио. Рецимо, сатира Данијела Радоша на *Рашове звезда* у *Модерн хјумористу*. Грамофон вашег живота Леслија Харполда. Оно што највише памтим је само писање. Начин на који су обликоване неке фразе. Што више о томе слушам, све мање ми остаје у памћењу.“

Прочитавши фрагмент „начин на који су обликоване неке фразе“, одмах сам се сетила наслова који сам пре неког времена видела на сајту *The Hairpin*. Био је то приказ књиге *MFA vs. NYC: The Two Cultures of American Fiction* (ур. Чад Харбах) у часопису *n+1*, под насловом „Лажна дихотомија *версус* Кога брига“. Остао ми је у памћењу јер сам се у то време подсвесно бринула да су то једине две опције за писца, што ми се чинило ужасно скученим. Нисам увиђала колико ме то мучи док нисам видела тај наслов и гласно се насмејала.

Сећања на оно што сам прочитала – или можда, прочитали – било онлајн или у штампаном облику, за мене постоје као тачкице разбацане по равни алгебре, при чему скроловање наниже представља *у* осу, а померање здесна-улево је *х* оса. Има начина да се проникне шта оне представљају по томе како се секу, али је формула можда претерано компликована и вероватно губљење времена. Николас Кар пише да у свету Гугла и бескрајних низова похрањених информација, „двосмисленост није само отварање увида, већ баг који би требало поправити“. Двосмислено је, али можда бисмо могли просто да верујемо да оно што памтимо, памтимо с разлогом – а ако не памтимо, то може да нам се врати и изненади нас. „Када је вредно памћења“, рекао ми је Вомак, „ви се тога сећате, желели то или не.“

Не верујем да хитамо у време када читање постаје чисто површна активност. Клеј Ширки, критикујући Кара, пише: „Пошто је пре неког времена изгубио централни положај, књижевни свет сада и у култури губи свој нормативни утицај. Нисмо у опасности да ће људи престати да читају *Рат и мир*... У опасности смо да ће људи престати да се клањају пред *идејом* читања *Рата и мира*.“

Без обзира да ли читате о бруталној пљачки индијских драгуља од стране Источноиндијске компаније у некој историјској књизи или у онлајн приказу те књиге, ако вас интересује тај материјал, вероватно ћете га запамтити, премда са донекле различитим степенима тачности. Знање има вредност, без обзира кроз какав медијум се стиче.

„Недавни рад је показао да студенти који хватају белешке писаним путем, у поређењу са оним који их уносе у компјутер, имају боље резултате на тесту после предавања“, каже Саломон. „Мноштво је разлога за то, од смањене пажње до смањеног

ангажовања, али има простора за тврдњу да у таквим ситуацијама настају разлике у обради информација. Када сте у 'стварном животу' и седите у учионици, сасвим је природно да то што чујете записујете у свеску. Међутим, када користите компјутер, морате да 'напустите' учионицу и фокусирате се на екран компјутера. Прелазак са 'стварног живота' на технологију сличан је преласку из једне собе у другу."

Следећи овај модел соба, ако се сећате нечега што сте сазнали онлајн у ситуацији када сте далеко од својих уређаја, то вас вероватно везује с нечим што вам је од нарочитог интереса. Иако можда концентрисани напор да се сетите онога што сте прошле недеље прочитали о Нарендри Модију неће дати резултата, када у метроу угледате некога у пругастом оделу, изненада ћете се сетити да је тема чланка било одело које је носио Моди, по којем је његово име било хиљаду пута уписано.

Можда вам овај чланак неће остати чак ни у магловитом сећању када скинете поглед са свог лаптопа, телефона или таблета. Мене то не врђа. За разлику од чланка који вам у глави оставља неку живописну слику (попут одела Нарендре Модија), ја сам вам оставила само савршено просечну слику вас самих и других људи док читају. Али ако не могу да вам уз овај чланак оставим неку слику, дозволите ми да вас упутим на нешто. Онлајн читање се одвија у извесној просторији – која не мора увек бити ваша соба.

(*С енглеског превео* ***Предраг Шапоња***)